

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Марина Демченко

Останніми десятиліттями освіта збагачується новими технологіями, змінюються цілі та завдання, проте не змінно в центрі нашої уваги постійно залишається учень. Кожний вчителя прагне всебічно розвивати здібності сучасних школярів, тому найчастіше застосовують метод проблемного навчання, який спрямований навчити учнів самостійно мислити, логічно і послідовно викладати свої думки, працювати творчо, виокремлювати головне, об'єктивно оцінювати свою роботу і роботу однокласників, вільно орієнтуватися у великому потоці інформації. В.Оконь, так визначає сутність проблемного навчання: «Проблемне викладання ґрунтується не на передаванні готової інформації, а на отриманні учнями певних знань та вмій шляхом вирішення теоретичних та практичних проблем. Суттєвою характеристикою цього викладання є дослідницька діяльність учня, яка з'являється в певній ситуації і змушує його ставити питання-проблеми, формулювати гіпотези та перевіряти їх під час розумових і прктичних дій» [4].

Проблемне навчання в даний час має кілька різновидів, залежно від того, яка мета виділяється педагогом як основна. Це може бути засвоєння учнями знань, умій і навичок – тоді педагог керує і спрямовує процес створення проблемних ситуацій, і за рахунок збільшення самостійності отримуваних знань вони більше засвоюються учнями, ніж при пояснювально-ілюстративних і репродуктивних методах, а навчальний процес активізується за рахунок зростання інтересу з боку учнів – проблемне навчання сприяє удосконаленню методики викладання і структури навчального матеріалу. У теорії М.І. Махмутова проблемне навчання – це «тип розвивального навчання, в якому поєднуються систематична самостійна пошукова діяльність учнів із засвоєнням готових здобутків науки, а система методів побудована з урахуванням визначення мети й принципу проблемності; процес взаємодії викладання й учіння, орієнтований на формування пізнавальної самостійності учнів, стійкості мотивів навчання і розумових (включаючи і творчі) здібностей у ході засвоєння ними наукових понять і способів діяльності, детермінованого системою проблемних ситуацій» [1]. Існують різні класифікації методів проблемного навчання відповідно до мети навчання. За способом вирішення проблемних завдань виділяють чотири методи:

- проблемний виклад (педагог самостійно ставить проблему і самостійно вирішує її);

- спільне навчання (педагог самостійно ставить проблему, а рішення досягається спільно з учнями);
- дослідження (педагог ставить проблему, а рішення досягається учнями самостійно);
- творче навчання (учні самостійно формулюють проблему і знаходять її рішення) .

За характером взаємодії й розподілу активності педагога та учнів виділяють п'ять способів організації навчального процесу (бінарні методи), в яких певному методу викладання відповідає свій метод учіння (повідомлення і виконання, пояснювальний і репродуктивний, інструктивний і практичний, пояснювально-спонукальний і частково-пошуковий, спонукальний і пошуковий). В сучасній теорії проблемного навчання розрізняють два види проблемних ситуацій: психологічні і педагогічні. Перша стосується діяльності учнів, друга представляє організацію навчального процесу. Педагогічна проблемна ситуація створюється за допомогою активізуючих дій, питань вчителя, підкреслюючих новизну, важливість, красу та інші відмітні якості об'єкта пізнання. Створення психологічної проблемної ситуації суто індивідуально. Не занадто важка, не занадто легка пізнавальна задача не створює проблеми для учнів. Проблемна ситуація може створюватись на всіх етапах процесу навчання: при роз'ясненні, закріпленні, контролі [2].

Вчитель створює проблемну ситуацію, спрямовує учнів на її розв'язування, організовує пошук рішення. Таким чином, дитина стає в позицію свого навчання і як результат у нього утворюються нові знання, він опановує нові способи дій. Труднощі управління проблемним навчанням полягає в тому, що виникнення проблемної ситуації - акт індивідуальний, тому від учителя потрібне використання диференційованого та індивідуального підходу. Проблемна ситуація спеціально створюється вчителем шляхом застосування особливих методичних прийомів:

- учитель направляє школярів до протиріччя і пропонує їм знайти спосіб його вирішення;
- зіштовхує протиріччя практичної діяльності;
- викладає різні точки зору на одне і теж питання;
- пропонує класу розглянути явище з різних позицій;
- спонукає учнів робити порівняння, узагальнення, висновки із ситуації, зіставляти факти;
- ставити конкретні питання;
- визначати проблемні теоретичні та практичні завдання;

- ставити проблемні завдання (з недостатніми або надлишковими вихідними даними; з невизначеністю в постановці питання; з обмеженим часом рішення; на подолання психічної інерції та іншим).

Для реалізації проблемної технології необхідний:

- відбір найактуальніших, сутнісних завдань;
- визначення особливостей проблемного навчання в різних видах навчальної роботи;
- побудова оптимальної системи проблемного навчання, створення навчальних і методичних посібників;
- особистісний підхід і майстерність вчителя, здатні викликати активну пізнавальну діяльність дитини.

Проблемне навчання не може бути однаково ефективним в будь-яких умовах. Практика показує, що процес проблемного навчання породжує різні рівні як інтелектуальних труднощів учнів, так і їх пізнавальної активності і самостійності при засвоєнні нових знань або застосуванні набутих раніше значень у новій ситуації. Відповідно до видів творчості можна виділити три види проблемного навчання. Перший вид – теоретична творчість – це теоретичне використання, тобто пошук і відкриття учнем нового для нього правила, закону, теореми і так далі. В основі цього виду лежить постановка і рішення теоретичних навчальних проблем. Другий вид – практична творчість – це пошук практичного рішення, тобто пошук способу використання відомого знання в новій ситуації, конструюванні, винаході. В основі цього виду проблемного навчання лежить постановка і рішення практичних навчальних проблем. Третій вид – художня творчість – це художнє відображення дійсності на основі творчої уяви, що включає літературні твори, малювання, написання музичного твору, гру і так далі.

Всі види проблемного навчання характеризуються наявністю продуктивної, творчої діяльності учня, наявністю пошуку і вирішення проблеми. Перший вид найчастіше буває на уроці, де спостерігається індивідуальне, групове або фронтальне рішення проблеми; другий вид - на лабораторних, практичних заняттях, факультативі, на виробництві; третій - на уроці або позаурочних заняттях.

В залежності від характеру взаємодії вчителя і учні виділяють чотири рівні проблемного навчання:

- рівень несамостійної активності – сприйняття учнями роз'яснення вчителя, засвоєння зразка розумової дії в умовах проблемної ситуації, виконання учнем самостійних робіт, вправ відтворюючого характеру, усне відтворення;

- рівень напівсамостійної активності характеризується застосуванням набутих раніше знань у новій ситуації і участь школярів у пошуку способу вирішення поставленої вчителем проблеми;

- рівень самостійної активності – виконання робіт репродуктивно-пошукового типу, коли учень сам вирішує завдання по тексту підручника, застосовує раніше набуті знання в новій ситуації, конструює, вирішує завдання середнього рівня складності, доводить гіпотези з незначною допомогою вчителя і так далі;

- рівень творчої активності – виконання самостійних робіт, що вимагають творчої уяви, логічного аналізу, відкриття нового способу вирішення навчальної проблеми, самостійного доказу, самостійні висновки і узагальнення, винаходи, написання художніх творів.

Ці показники характеризують рівень інтелектуального розвитку учнів і можуть застосовуватися учителем як видимі показники просування учня в навчальному розвитку, в якості основного змісту зворотної інформації [3].

Проблемне навчання ґрунтується на теорії, що враховує закономірності не лише пам'яті, але й розумової діяльності учня, природи його пізнавального інтересу, духовних потреб, мотивів навчання. Принцип проблемності відбивається в логіці побудови навчального процесу, у змісті матеріалу, що вивчається, методах навчально-пізнавальної діяльності учнів та керування нею, у структурі уроку та формах контролю вчителя за процесом і результатами діяльності учнів. Проблемне навчання хімії завжди пов'язане з інтенсивними розумовими процесами, широким використанням під час розв'язування навчальної проблеми аргументації міркувань і доказовості суджень. Важливе місце тут займають міжпредметні зв'язки з курсом математики і фізики. Вони допомагають утвердити їх правильність висунутих гіпотез або спростувати їх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе / М. И. Махмутов. – М. : Просвещение, 1977. – С. 211.
2. Буринська Н.М. Методика викладання шкільного курсу хімії : Посібник для вчителя / Н.М. Буринська, Л.П. Величко, Л.А. Липова та ін. – К. : Освіта, 1991. – 350 с.
3. Зайченко І.В. Педагогіка : Навч. Посібник / І.В. Зайченко. – Чернігів, 2003. – 528 с.
4. Оконь В. Введение в общую дидактику / Оконь В. – М. : Высшая школа, 1990. – С. 222.